

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

DOI: 10.4312/TXFH1270
Sodobna slovanska kratka zgodba 10

Pavel Vilikovský

Vse, kar vem o srednjeevropskeju
(z malo prijateljske pomoči od
Olomouca in Camusa)

Iz slovaščine prevedel Andrej Rozman

*Srednjeevropeljstvo
ni državljanstvo,
ampak svetovni nazor.*
György Konrád

Človek lahko preživi v srednji Evropi celo življenje, pa zaradi tega še ni Srednjeevropeljec. V slovaških hribovskih zaselkih poznam popolne suverene svojega teritorija, torej ozemlja, ki ga lahko prehodijo peš, vedo, na kateri stezi lahko srečajo medveda, kje lahko naberejo repiček in kdaj pripeljejo spodaj v trgovino svež kruh. Nenavadno je, da se ti ljudje v velikih mestih in velikih zgodovinskih dogodkih gibljejo izredno oprezno in o njih govorijo ponižujoče in pavšalno. Nekako takole, da so polni umazanije. Njihovo zdravo mnenje naenkrat žalostno odpove; ne izraža njihovih spoznanj, temveč samo njihovo razpoloženje. (»To pa je vendar tako srednjeevropsko!« bi mi najbrž na to rekel Camus. »Se posameznik sploh lahko dokoplje do boljšega spoznanja, kot je razpoloženje? Tudi pri relativnostni teoriji je genialno samo to, da je Einstein iznašel za svoje razpoloženje matematično formulo.«)

Torej človek je lahko celo življenje Srednjeevropeljec, a se tega sploh ne zaveda. Meni pa se je nasmehnila sreča, da sem v Brnu na glavni postaji srečal Camusa.

Da je bil Camus med svojim potepanjem po Evropi tudi v Brnu, so odkrili na svoje veliko presenečenje raziskovalci v njegovih Zapiskih. Obiska Olomouca v Zapiskih izrecno ne omenja, danes vem to verjetno samo jaz. Camus je mrtev in medtem, enkrat na začetku osemdesetih let, je umrl tudi receptor hotela Palace. Po naključju, ki ga ne bom pogreval, sem se veliko pozneje spoprijateljil z receptorjem. Bil je izobražen gospod z izostrenim čutom za književnost. Sam je pisal sanjske zgodbe, polne pravljličnih tolkienovskih bitij. Kolikor vem, niti ena ni bila objavljena. (»Kako srednjeevropsko!« bi zagotovo rekel Camus.) Kakorkoli že, tega izobraženega gospoda z literarnimi nagnjenji sploh ni zbudlo v oči ime Camus v knjigi gostov. To navajam predvsem v svoje opravičilo.

Moravska je takrat doživljala najlepše čase. Bila je tako mikavna, da so se vanjo samodejno stekali bodoči evropski pisatelji; nekateri so prav

iz nje pognali. Mislim, da je nekako v tem času sedel zaradi tatvine in klataštva v ostravskem zaporu Jean Genet. Odpravil se je k poljskemu ljubimcu in pristal v Ostravi. Naprej ni prišel, izgnali so ga domov.

Camus je potoval inkognito. Roko na srce, kaj mu je tudi drugega preostalo. Če bi v Brnu na postaji začel kričati: »Je suis Camus!«, ljudje ne bi pomislili, da je Camus, temveč da je norec. Zagotovo, doma ni nihče prerok, četudi vas doma vsi po vrsti grdiyo, še ne pomeni, da imate kvalifikacijo za preroka v tujini.

Ne, na Camusu ni bilo nič vpadljivega. Opazil sem ga verjetno zato, ker se je tako ubrano zlil s halo brnske postaje. Četudi bi zavestno iskal boljše ozadje, si ne bi mogel izbrati boljšega. Nekakšna otožna, globoko vtisnjena žalost, ki so ji že zdavnaj odpeljali vsi razlogi, nekakšne saje na tirih elektrificirane proge. Niti pomislil nisem, da na tej klopi čaka na vlak; ni bil podoben potniku, marveč človeku na potovanju, to pa ni imelo nič opraviti s postajo. Enako bi zgledal v foyerju Janačkovega gledališča. Človek, o katerem si znanca za njegovim hrbtom šepneta: »Ta ne bo ostal dolgo z nama.« Jasno, samo toliko časa, dokler ga ne začneta dolgočasiti, ljubčka!

Kakor pravim, Camus sploh ni deloval eksotično. Za kakšen odtенок je imel temnejšo polt, nekateri obrazi potemnije tudi zaradi utrujenosti. Lica – žepki pod božjim očesom, ki oznanjajo, da ima Bog za sabo težko noč. Črni, kratko postrizeni lasje, v kotu ust frajersko viseča cigareta – kdo ne bi poznal Camusa s fotografije. Z zagorelim obrazom je bil malce podoben sicilijanskemu kmetu, čeravno še nikoli nisem videl sicilijanskega kmeta. Rekel bi, da je bil žalosten, vendar živo, celo radostno; v tej žalosti se je počutil domače, v svojem elementu. Oči so mu poskakovale kot sekunde na digitalni uri.

Tedaj sem bil mlad in sem še verjel v naključja. Mislim sem, da si je ta človek res prišel k meni samo prižgat cigareto, izmenjala sva nekaj besed in takoj sva si padla v oko. Danes ocenjujem, da si me je že prej izbral in se je odločil napraviti korak naprej. Za poslušanje. Izbral si me je in me ugrabil kot iz nasprotnega tabora špijona.

Kar se mene tiče, imam do Brna poseben odnos. To je v vsej Moravski

in tudi na Češkem edino mesto, kjer mi je umrl oče. Hočem reči, da priznavam Brnu določene privilegije in – dajmo Freudu, sicer tudi moravskemu poganjku, kar je Freudovega – vedno, kadar se mi ponudi priložnost, se sprehodim po ulicah okoli postaje in potihem upam, da se bo nepričakovano izza vogala prikazal oče, me opazil in rekel: »Pa sem tu.« In jaz mu bom na to odvril: »Trajalo je.« To bi bilo čisto v njegovem stilu, saj se je tudi umret v Brno odpravil kar tako, niti se ni prav poslovil od družine. Samo v kuhinji pod lučjo nam je rekel: »No, pa na svidenje« in se še zadnjič odblesknil v okenski šipi. Po toliko letih ga najverjetneje ne bi spoznal. Črni, kratko postrizeni lasje, v kotičku ust frajersko viseča cigareta, od kajenja porumeneli prsti ... Kako da ne.

Najbrž so odigrale svojo vlogo tudi razne malenkosti, na primer, da je bil Camus tujec, in v teh časih je bil tujec v naši deželi sorazmerno redka žival. Tu potem ni šlo več zame osebno, govoril sem za vse nas: da bi, če že nič drugega, odnesel od nas dober vtis. Vsekakor si tega nisem sam zadal za nalogo, ampak nekje v ozadju se je motala takšna misel. (»Kako ganljivo srednjeevropsko!« bi zagotovo rekel Camus.) Tu je bil, seveda, še tuji jezik. V tujem jeziku je človek zmožen povedati stvari, ki jih v materinščini nikoli ne bi spravil iz sebe; v tujem jeziku govori drug človek, ki zanj ne čuti nobene odgovornosti niti sramu. Kakor pri barvankah, kjer je že vnaprej odločeno o vseh pomembnih stvareh, vi morate samo paziti, da z barvico ne boste potegnili čez črto. Tolikšna svoboda!

Potoval sem takrat pravzaprav v Olomouc, kjer naj bi se kot žirant udeležil izbora miss – če me spomin ne vara, za miss Ljudske demokracije. Iz Bratislave v Olomouc je vozil direktni vlak, ker pa mi je Brno posebej pri srcu, sem se odločil, da bom prekinil potovanje in vmes skočil še na brnsko razstavišče, kjer je bil pravkar velesejem pohišтва. Naj bom čisto odkrit, tega se je spomnila moja žena, ki je bila še mlada in je verjela v prihodnost, resnično je verjela, da bo napočil trenutek, ko bova imela svoje stanovanje. Jaz sem drugačen, probleme rešujem šele tedaj, ko se pojavijo, vendar mi ni bilo pretežko malo pretvarjati se ženi na ljubo, saj sem že vnaprej vedel, da ne bova kupila nobenega pohišтва. Takole sem vse to nemudoma zdrdral tudi Camusu, v eni sapi in nepovezano,

ker sem se bal v najbolj skritem kotičku duše – Francoz, frajersko pri-lepljena cigareta in tako dalje – da me bo vprašal, kje v mestu lahko najde kurbe. Tega zares nisel vedel, in kar je bilo še huje, tedaj ne bi prepoznal kurbe, četudi bi me porinili naravnost vanjo.

Po toliko letih ne znam več natančno rekonstruirati najinega pogovora. Navsezadnje, nobenega pogovora ni bilo, Camus me je vlekel za jezik (sam je temu rekel, da si želi »potrditi svoje nazore tudi z mojimi izkušnjami«). Tedaj se tega nisem zavedal. Spominjam se, da me je vprašal, zakaj sem zaradi pohištva tako skeptičen in jaz sem mu odgovoril, da pri nas človek tistega, kar vidi v izložbi, v trgovini potem ne more kupiti. Izložba na naši zemljepisni širini nima povednega, temveč pogojni naklon, tisti zloglasni »če bi ne ko bi«. Prodajalčevo poslanstvo ni v prodajanju izdelkov, ampak v pojasnjevanju, zakaj ne moremo vsi živeti v raj. Saj se je tudi v tem primeru moj dvom pokazal kot upravičen: pohištvo, ki mi je bilo všeč, je bilo že za dve leti razprodano, novih naročil pa tudi še ne sprejemajo.

To mu je bilo všeč; ne to, kar sem govoril, niti kako, vendar mislim, da ga je razveselilo, ko je ugotovil, da sem človek po njegovi meri. Ponužujoče, če bi to prej opazil, vendar nisem brskal po njegovem strinjanju. Začutil sem vzpodbudo in to je bilo dovolj.

»Ko človek stopi na deske, ki mu pomenijo svet,« sem rekel – tuji jezik me je zgrabil za lase in me vlekel, kamor se mu je zahotelo – »se najprej razgleda po odru, da bi ugotovil, v kateri igri bo igral. Na naši zemljepisni širini zadošča, da se samo za hip posvetite osebnim stvarim, si na primer zavežete vezalke na čevljih, ko dvignete glavo, ugotovite, da je medtem nekdo zamenjal vse kulise. Zato na naši zemljepisni širini ni mogoče kupiti pohištva, niti ga izdelovati za tri leta vnaprej.«

»To je dobro,« se je zasmel Camus. »Na vaši zemljepisni širini? Mislite srednjo Evropo?«

Nisem mislil na srednjo Evropo, takšnega pojma do takrat nisem ujel niti pri vremenskih poročilih. Kakšna srednja Evropa, ko zaradi samih zaves ne morete videti niti čez svoje dvorišče! Ne, »naša zemljepisna širina« je bil psevdonim, neoporečen pojem za določen družbeni red

ali, kakor smo temu tedaj priljubljeno rekli, ureditev. »Prav srednjevropski šolski primer je poimenovati režim z zemljepisno širino!« bi zagotovo povzel Camus, če bi to vedel, vendar take stvari tujcem ne obešajo na nos. Zato sem samo prikimal.

Tako je to bilo. Čvekanje, same neumnosti in kozlarije, a vseeno se je zdelo, da prav to močno privlači Camusa. Kakor da bi njegovo zanimanje usmerjalo stališče nepomembnosti: kot da bi mu veliko pomenila še tako nepomembna stvar. Bil je, če lahko tako rečemo, zgodovinar tega, kar nima zgodovine, drobtinic, ki neopazno padajo pod mizo zgodovine. Da bi samo te, neopazne, neevidentirane trenutke znal občutiti kot življenje? Dandanes, ko imamo opraviti s pravo poplavo pomenov, da zaradi njih nismo več realni, danes ga, mislim, razumem. Moj bog, kako sovražim zgodovino, ta življenjepis človeštva! Mogoče pa je bilo Camusovo povečano zanimanje za trivialnost samo način za še večjo zaskrbljenost.

»V Amerki,« je rekel, »kjer so iznašli lepota tekmovanja, tekmujejo za miss Izbočenega kolena, miss Najkrutejšega popka ali celo miss Materinega znamenja na zadnjici. Tam so kriteriji bolj ali manj jasni. Ampak miss Ljudske demokracije?«

Poskusil sem mu pojasniti, da na naši zemljepisni širini niti pri lepotnem tekmovanju ne pojmujeemo ženske kot predmeta, kot skupek slučajnih, vendar privlačnih oblik. Ne gre nam za to, da bi nadgradili dizajn ali eksaktno premerili obseg nekih Anic ali Maric. Če se ženska posreči, poseblja razen sebe same tudi nekaj drugega, neko višjo duhovno vrednostjo. Prav zato so organizatorji k sodelovanju pritegnili tudi več pomembnih pisateljev, ker so ti največji izvedenci za duhovne vrednote.

»Zanimivo srednjeevropsko stališče,« je pripomnil Camus. »Za vas je to zagotovo velik uspeh!«

Dostojanstveno in malce prizadeto sem odgovoril, da tega ne morem šteti za uspeh, ker se niti na ženske niti na višje vrednote ne spoznam ravno dobro, četudi bi se, še nisem imel priložnosti svojih spoznanj javno predstaviti, tako da so me organizatorji izbrali iz popol-

noma iracionalnih in meni nerazumljivih razlogov. Poleg tega nisem nikoli imel ambicij biti porotnik. Svojih ciljev si ne dovolim postavljati od zunaj, marveč si jih postavljam sam, zato sem tudi edini razsodnik svojih uspehov.

»Ko vas takole poslušam, ne boste doživeli velikih uspehov,« je rekel Camus in mojo situacijo primerjal s Sizifom, ki potrpežljivo potiska skalo proti vrhu, vendar se mu vedno izmuzne tik pod vrhom in se odkotali nazaj. Z brezskrbnim mladostniškim pesimizmom sem izjavil, da se s tem nikakor ne razlikujem od drugih ljudi. Če pomislimo, koliko možnosti ima pred sabo novorojenček in kako malo jih uresniči do smrti, lahko z mirno vestjo govorimo o fiasku. Iz Camusa se je kar utrgalo. Po njegovem na primer Američani, ker je že o njih tekel pogovor, Američani bi si monotono kotaljenje skale popestrili s tekmovanjem, kdo jo bo porinil najvišje, tesno pred trenutkom povratnega padca bi se za dokaz pustili fotografirati. »Na naši zemljepisni širini, kjer nekaj damo na gotovost,« sem rekel, »bi Sizif nazaj grede nesel skalo na hrbtu, da se mu ne bi bogneđaj odkotalila predaleč; kaj bi počel brez skale z zavoženim življenjem?« Tako sva blaznela in nisem opazil, da je Camus – verjetno zaradi raztresenosti – šel za mano na vlak. Vlak se je premaknil.

Morava, kolikor jo poznam, teče počasi in z okna vlaka je tako lena in sladka. Medena. Zlepila mi je usta. V Olomoucu sem imel rezervirano sobo v hotelu Palace. Camus se mi je pridružil. »Voulez-vous coucher avec moi?« sem ga vprašal nerodno, vendar je vzel svojo sobo; rdečica, ki me je oblila, se mu je zagotovo zdelala nezanosno srednjeevropska.

Zgodaj zjutraj, še pred zajtrkom, sva šla na krajši sprehod. Hodila sva samo naravnost, da se ne bi izgubila. Okrog so stale hiše, črne v jutranjih megli. Tiho je pršel omet.

»Žalostno mesto,« sem pripomnil, ko me je začel žuliti molk. Mislim sem, da bom ugodil Camusovemu razpoloženju, temu rjavkastemu toniranju, vendar me je popravil: »To je mesto, v katerem je predolgo deževalo.« Dvignil si je ovratnik na suknjiču in zarošene obrvi so se mu upognile kot zreła klasa. »Spominjam se, vendar ne čutim potrebe, da bi o tem govoril,« je še dodal. »Za to gre, da ostaneš gospodar lastnega

poraza.« Potem sva hodila molče v ostrem zraku. Camus je, vsaj upam, hotel s potovanjem rešiti problem ali vsaj iskal primerno okolje, v katerem njegovi problemi ne bi tako bodli v oči. To je vedno enak problem, le da mu v vsakem obdobju rečemo drugače; danes mu rečemo »kriza identitete«. Rekel bi, da ga je zapustila ljubica, takrat se v mladem človeku sprosti tisto zaporedje mučnih vprašanj od »kaj ji na meni ni všeč« do »kdo sploh sem?«. Ta direkt v solar plexus, solar nexus in tudi v solar sexus, ko odkrijemo, da nas drugi vidijo drugače, kot vidimo sami sebe! Zaman si goli Romeo otipava ud za udom, kaj je na njem Montegonovega; zaman za drugim oknom gola Julija išče pred ogledalom, kaj je na njej Kapuletovega! Četudi bi se oklestil, četudi bi posekal vse iz sebe, kar je našel Montogonovega, bi se v tem krutem pohabljanju znašel pred drugim, še težjim vprašanjem: kaj je na meni Romeo? Rešitev je zelo preprosta, gordijska. Najbolje jo je, mislim, še z visečim smrkljem osuplosti, izrazil György Kondrád: »Končno sem spoznal, da je vsak vedno samo eden.«

Miss Ljudske demokracije smo izbrali, vendar s tem nismo kaj dosti rešili; čez eno leto bo itak treba izbrati novo. Samo čez eno leto je bil član porote že en pisatelj iz Amerike, drugi iz Kanade in tretji iz Francije. Meni je zaradi moje nerodnosti vse to trajalo nekoliko dlje, kmalu, kmalu sem se tudi sam znašel v tujini; danes torej lahko tudi meni, ne samo njim, očita evropski pisatelj, ki ga je rodila Moravska in je svoje potovanje končal v Pragi: »Mně na těch emigrantech taky vadí, že se považují za cennější lidi, než jsme my ostatní. Jako by právě oni byli obzvlášť hodní záchrany. Kdyby tu byla svoboda, jistě by zůstali. Tak svobodu ano, a masový hrob ne? Co si o sobě myslí?«¹

Ko sem se zvečer vrnil v hotel, mi je receptor sporočil, da je gospod Camus izpraznil sobo in odšel. Nikoli več ga nisem srečal. Spomini bledijo, na laktih in kolenih se začenja svetlikati golo telo življenja. Bili so trenutki, ko sem dvomil, ali niso bile to samo sanje. Ne, v Zapiskih ne govori o Olomoucu, vendar čez nekaj let sem odkril tako mesto v

---

¹»Pri teh emigrantih me moti, da se imajo za boljše ljudi, kot smo drugi. Kakor da bi prav oni bili bolj vredni zaščite. Če bi bila tudi svoboda, bi ostali. Svoboda da, masovna grobnica ne? Le kaj si o sebi mislijo?«

romanu:

»Danes je popolnoma normalno, da ljudje garajo od jutra do večera, in potem poskušajo ubiti čas, ki jim ostaja za življenje, s kartanjem, v kavarnah ali z nesmiselnim govoričenjem. So pa mesta in dežele, kjer ljudje občasno slutijo, da obstajajo še druge stvari. Običajno to ne spremeni njihovega življenja. Enkrat so zaslutili in to vedno nekaj pomeni.«

To je Camusovo sporočilo Olomoucu; ali morda sporočilo Olomouca Camusu ... Tako ali drugače se bomo strinjali, da je tako značilno srednje-evropsko.

Pavel Vilikovský

Vse, kar vem o srednjeevropeljstvu

(z malo prijateljske pomoči od Olomouca in Camusa)

Iz slovaščine prevedel Andrej Rozman

DOI: 10.4312/TXFH1270

Naslov izvirnika: Všetko, čo viem o stredoeurópanstve (s trochou priateľskej pomoci od Olomouca a Camusa) (1996)

Urejanje in priprava za elektronsko objavo: Blaž Podlesnik

Založila: Znanstvena založba FF

Izdal: Oddelek za slavistiko

Za založbo: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete UL

Prva e-izdaja.

Publikacija je dostopna na:

<https://doi.org/10.4312/TXFH1270>

Ljubljana, 2021

Publikacija je brezplačna.

Datum prve objave: **1996**

Različica dokumenta: **1.0.0**

Zadnjič posodobljeno: **14. 9. 2021**

© Prvotno objavljeno v knjigi Pavel Vilikovský: *Kruti strojevodja*. Ljubljana: Cankarjeva založba, Društvo slovenskih pisateljev, 1998. Prevedel Andrej Rozman. Vse pravice do besedila ohranjajo lastniki avtorskih pravic prvotne izdaje, ki so prijazno dovolili objavo v okviru projekta prevodov slovanskih kratkih zgodb.

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni
knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 93731331 ISBN 978-961-06-0563-8 (ePUB)

ISBN 978-961-06-0564-5 (HTML)

ISBN 978-961-06-0565-2 (PDF)